

Vzpomínka na Jaroslava Smrže

Prof. RNDr. Jaroslav Smrž, CSc., se narodil 22. prosince 1950 v Kladně. Během studia na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1969–74) se zaměřil na entomologii. Pod vedením našeho významného coleopterologa prof. Karla Hůrky vypracoval diplomovou práci na téma reprodukce střevlíčků rodu *Agonum*, za kterou získal v r. 1975 titul RNDr. Entomologii se věnoval i v kandidátské dizertační práci pod vedením entomologa a ekologa Jaromíra Doskočila, jejíž náplní byla srovnávací anatomie masožravých brouků (1980). Už tato práce předznamenala jeho budoucí zájem o potravní biologii. Od 80. let se Jaroslav Smrž zabýval akarologií (studiem roztočů – Acari; i přes své problémy s astmatem) a půdní biologii. Na tato témata obhájil v r. 1992 habilitační práci, v r. 2004 byl jmenován profesorem zoologie.

Hlavním vědeckým zaměřením Jaroslava Smrže byla zejména potravní biologie a mikroanatomie. Věnoval se potravním preferencím roztočů, symbiózám s bakteriemi a problematice mykofagie. Na základě jeho prací se na konzumaci hub edafonem začalo nahlížet ve zcela novém kontextu, mykofagie se totiž díky jeho výzkumům ukázala být daleko významnější, než se předpokládalo. Ze svých potravně-biologických článků si sám asi nejvíce cenil objevu zcela nečekané potravy jeskynních štírenek (*Palpigradi*), které smetají ze stěn v Ardové jeskyni ve Slovenském krasu heterotrofní sinice (Smrž a kol. 2013). Potravní biologii roztočů zkoumal i na úrovni ekologie, a prokázal tak stěžejní význam mikrostanovišť (2006a). Sám s nadsázkou říkal, že zatímco někteří vědci ráno pozdraví svou manželku slovem „impakt“, on by ji pozdravil slovem „mikrohabitat“. Znalosti o ekologických nárocích společenstev roztočů plánoval využít i pro bioindikaci kvality půd (Smrž a kol. 2015), tento výzkum ale dokončil jen zčásti. Mi-

kroanatomické studie prof. Smrže (1995, 2006b) se věnovaly nejen stavbě trávicí soustavy a jejím změnám v souvislosti s trávením, ale významnou měrou přispěly k poznání významu hemocytů (volných buněk) v těle roztočů.

Ve svých výzkumech se vždy opíral o přístup založený na kombinaci mnoha metod a o rozmanité mikroskopické techniky (2002a, 2013a). Mezi jeho oblíbené patřily histologie a histochemie, transmisní elektronová mikroskopie, pozorování živých jedinců a v neposlední řadě též analýza exkrementů. V histologii kombinoval různé způsoby barvení (nejčastěji podle Massona-Goldberga a Pianeseho) a modifikoval Bouinovu fixáž, aby efektivněji pronikala do těla živočicha a nezpůsobovala nežádoucí změny ve struktuře tkání (1989). V histochemii přizpůsobil test enzymatických aktivit pro potřeby studia půdních roztočů (2000). Mezi kolegy si získal popularitu i díky používání vtipných metod, jakými bylo např. měření rychlosti pohybu roztočů na milimetrovém papíře se stopkami v ruce, či výzkum, jak dlouho vydrží roztoči pod vodou (1994, 1996), nebo již zmiňované studium exkrementů za účelem zjistit, zda je konzumovaná potrava skutečně trávena (2002b). Během 30 let vědecké aktivity (1987–2016) publikoval 55 odborných prací (Tajovský a kol., v tisku).

Jaroslav Smrž byl ale především pedagog. Již od 80. let se na katedře zoologie Přírodovědecké fakulty UK podílel na výuce a posléze vedl výuku půdní biologie a biologie půdních a terestrických bezobratlých. V 90. letech přednášel zoologii bezobratlých pro studenty učitelských kombinací a od r. 1997 pak i pro studenty odborné biologie. Kromě přednášek jezdil se studenty na velmi oblíbené terénní cvičení ze zoologie do Lednice. Pro magisterské studium pak byla určena přednáš-

ka z akarologie a vedle toho participoval (2007–14) i na terénním kurzu Fauna České republiky a Slovenska (obr. 1). Kromě výuky na PřF UK působil i na Přírodovědecké fakultě Univerzity Hradec Králové, kde vedle terénních cvičení a zoologie bezobratlých přednášel entomologii. Rád měl i přednášky pro středoškolské profesory nebo pro veřejnost.

Přednášel bezobratle tak, že za svůj talka herecký výkon sklídl často na konci neutuchající potlesk. Všechny jeho přednášky se těšily velké oblibě. Byly prakticky jen obrázkové, s minimem textu, na světle zeleném podkladu (kterému on sám říkal smržovská zeleň), pokaždé srozumitelně vysvětlené a okořeněné dvojsmyslnými poznámkami, někdy až lidovými porovnáními. Díky daru téma podat dokázal prof. Smrž studenty nadchnout. Vyprávěl vždy „o zvířátkách“, doplňoval atraktivní historky z jejich života, a snad proto mu většina studentů promíjela, že do přednášek příliš nepromítal aktuální náhledy na fylogenezi bezobratlých. Podle vlastních slov čekal, až se dostanou do učebnic. S existencí skupiny Ecdysozoa se asi nikdy vnitřně nesmířil. Přestože přednáška ze zoologie bezobratlých byla nesmírně oblíbená, písemná zkouška z ní byla doslova postrachem a jen menšině posluchačů se ji podařilo složit napoprvé.

Prof. Smrž byl celoživotním vysokoškolským pedagogem, zaštiťoval bakalářské, diplomové i dizertační práce více než 20 studentů, z nichž řada v jeho práci dnes pokračuje na domovské fakultě (František Štáhlavský, Jan Mourek) nebo na jiných institucích, např. Radka Symonová na Univerzitě Hradec Králové, Jan Hubert a Tomáš Erban ve Výzkumném ústavu rostlinné výroby v Ruzyni, Jan Materna na Správě Krkonošského národního parku či první autor této vzpomínky v Národním muzeu v Praze. Studenty vedl k samostatnosti a dbal, aby se učili nejen věcně, ale i formální a jazykové správnosti. Vzbuzoval přirozenou autoritu – a nebyla podmíněna jen jeho sbírkou historických zbraní. Při obhajobách přesně odměřoval čas digitálními minutkami a striktně vyžadoval nesklonování latinských jmen.

Kromě vysokoškolského působení je zároveň autorem učebnice zoologie pro základní školy (s Miroslavem Maleninským, 1997 a 2004) a gymnázia (s Ivanem Horáčkem a Miroslavem Švátorem, 2004). Podílel se na vzniku encyklopedie Nový přehled biologie (Scientia, Praha 2004). Nebyla mu cizí ani popularizace – jmenujme třeba knížku *Predátor* na každém kroku (Scientia, Praha 2005) nebo popularizační články (v *Živě* 1993, 2: 75–76 a 2015, 5: 207–209). Pro vysokoškolské posluchače sepsal skriptu (2013b), ale plánovanou výpravnou, ilustracemi bohatě doprovázenou učebnici bezobratlých už bohužel dokončit nestihl. Zemřel náhle ve svém kladenském bytě 11. srpna 2018.

Seznam citované literatury uvádíme na webové stránce *Živy*.

1 Jaroslav Smrž na svém posledním terénním kurzu Fauna České republiky a Slovenska v r. 2014.

Foto P. Dolejš

